

Regional
Center for
Human Rights

РЕКОМЕНДАЦІЇ

**для журналістів щодо
належного інтерв'ювання
неповнолітньої жертви
незаконної депортації/
примусового переміщення**

2023

Дані рекомендації розроблені на основі аналізу як обов'язкових міжнародних договорів, зокрема Конвенції про права дитини, так і стандартів, встановлених профільними урядовими й неурядовими організаціями¹. Їх дотримання дозволить підготувати належний матеріал, уникнути повторної травматизації дитини та порушення норм національного законодавства й міжнародного права. Виконання наведених правил має враховувати вік дитини, рівень її інтелектуального й емоційного розвитку та усвідомлення нею базових суспільних норм й концепцій. Щоразу журналіст має діяти відповідально та дотримуватися професійних стандартів.

Загальні принципи

1. Ключовий принцип інтерв'ю – не нашкодь, які б цілі не переслідувались. Мета не може виправдовувати засоби, оскільки інтерв'ю передбачає дотримання найкращих інтересів дитини та виключення можливості її травматизації як під час інтерв'ю, так і після його поширення.
2. Депортована чи переміщена дитина – це не сенсація, а потерпіла особа, яка в світлі свого віку схильна до травматизації через повторюваний негативний досвід, що вимагає особливо турботливого ставлення до неї. Проведення інтерв'ю із депортованою дитиною як можна швидше внаслідок актуальності події без попередньої оцінки ризиків повторної травматизації має бути виключено. Обов'язок дотримання найкращих інтересів дитини лежить як на журналісті, так і на законному представнику в рівній мірі.
3. Перед проведенням інтерв'ю журналіст має пересвідчитись в тому, що дитина не брала участі в інтерв'ю раніше щодо аналогічних подій. Якщо це вже відбулося, то журналіст має відмовитись від проведення інтерв'ю або оцінити можливість проведення інтерв'ю без здійснення повторної травматизації та ризику втратити частину важливих фактів через повторюваність розповіді, що створює «сценарій» в пам'яті дитини для майбутніх інтерв'ю.
4. Журналісти не повинні проводити слідчі дії замість правоохоронних органів, зокрема «допит» дитини та впізнання винних осіб тощо.
5. У жодному разі журналіст не може поширювати персоналізовану інформацію про місце проживання та навчання дитини, її представника. Він також має відмовитись від поширення іншої інформації, яка може негативно вплинути на життя дитини та її представника, призвести до травматизації дитини в її середовищі.
6. Необхідно відмовитись від надмірної деталізації принизливого поведіння або інших страждань особи, що робить їх надбанням публіки та змушує повторно переживати власне приниження.
7. Для спілкування з дітьми із специфічними (ментальними) захворюваннями необхідно залучити відповідного спеціаліста.

¹ The Paris Principles. Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups. February 2007. URL: <https://www.unicef.org/mali/media/1561/file/ParisPrinciples.pdf>

Ethical Guidelines for Journalists. Prepared by the United Nations Communications Group (UNCG), Afghanistan. December 2016. URL: https://www.unicef.org/afghanistan/media/2136/file/afg-publication_UN%20Ethical%20Guidelines%20for%20Journalists%20-%20English.pdf%20.pdf

Методичні рекомендації щодо опитування дітей у межах розслідування: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Г. Попов, І. Уримова, Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. – К.: К.І.С., 2021. – 89 с. URL: <https://rm.coe.int/method-rec-2021-ukr-web/1680a317f6>

Dóchas Guide to Ethical Communications. The Irish Association of Non-Governmental Development Organisations. URL: https://www.dochas.ie/assets/Dochas-Ethical-Guide-D8_Final-v2.pdf

Умови використання зображення дитини в медіа

1. Журналіст має отримати вільну та інформовану згоду дитини (коли це можливо виходячи із її стану здоров'я та віку) та її законного представника (бажано заручитися згодою обох батьків/законних представників), який діє з дотриманням найкращих інтересів дитини. У випадку конфлікту щодо інтерв'ювання дитини та використання її зображення між батьками або іншими законними представниками – слід утриматися від подальшого контакту з неповнолітнім.
2. Батькам або іншим законним представникам має бути роз'яснено всі умови інтерв'ю та потенційні ризики без їх применшення чи перебільшення.
3. Журналіст мусить переконатись, що особи усвідомлюють мотивацію участі в інтерв'ю, право зупинити інтерв'ю в будь-який момент та відмовитись відповідати на будь-яке запитання.
4. Згода має надаватися без будь-якої винагороди за це як додатковий стимул.
5. За згодою дитини та на вимогу законних представників журналістом можуть бути використані вигадане ім'я, розмите зображення, змінений голос неповнолітнього тощо.
6. Законні представники та дитина мають право відкликати свою згоду на будь-якому етапі підготовки та публікації матеріалів. Журналіст зобов'язаний узгодити з ними публікацію підготовленого матеріалу та надати право виключити будь-який фрагмент.
7. Важливо знімати дитину з дотриманням її гідності. Журналіст повинен:
 - обирати зображення на основі поваги до рівності, солідарності та справедливості;
 - правдиво зображувати ситуацію як у безпосередньому, так і в ширшому контексті;
 - уникати зображень і повідомлень, які потенційно стереотипні, створюють сенсацію або дискримінують людей, ситуації чи місця;
 - зображувати ситуацію так, як про неї розповідають герої сюжету;
 - діяти відповідно до найвищих стандартів у сфері захисту прав людини та захисту вразливих категорій населення.

Підготовка до інтерв'ю

1. Журналіст повинен розуміти контекст ситуації, мати базові юридичні знання про злочин незаконної депортації та примусового переміщення. Це сприятиме постановці коректних запитань, мінімізації їхньої кількості та скорочення тривалості інтерв'ю.
2. Журналіст має самостійно оцінити власні потенційні упередження та в разі необхідності передати проведення інтерв'ю іншому журналісту, який зможе слідувати цим рекомендаціям та дотримуватись найкращих інтересів дитини.
3. Журналіст має визначити мету проведення інтерв'ю та перелік запитань, які підлягають оцінці на предмет будь-яких ризиків для дитини, бажано за участі спеціаліста. Ці запитання мають бути продемонстровані дитині та законному представнику з правом виключити будь-яке з них або відмовитись від проведення інтерв'ю.
4. Розмовляти з дитиною слід у присутності законного представника або іншої повнолітньої особи, якій довіряє дитина і яка діє у її найкращих інтересах, при цьому вимога про отримання згоди законного представника залишається обов'язковою.
5. За можливості необхідно отримати згоду на обробку та поширення персональних даних та зображення дитини для передачі інтерв'ю до міжнародних судових і квазісудових органів, про що представник та дитина мають бути повідомлені окремо.

6. Необхідно обмежити кількість інтерв'юерів, фотографів, а також інший негативний вплив обраної локації. Будьте впевнені, що дитині зручно, вона може розповісти свою історію без стороннього тиску, в тому числі з боку інтерв'юера та законного представника.
7. Перед початком змістовної частини інтерв'ю щодо депортації та інших зловживань, журналіст має поспілкуватись із дитиною на вільні теми, аби вона почала почувати себе комфортно і могла довіритись журналісту. Це також допоможе зрозуміти правильність побудови запитань виходячи з індивідуальності дитини.

Загальні рекомендації щодо інтерв'ювання

1. Переконайтесь, що дитина та законний представник знають, що вони розмовляють з журналістом.
2. Під час інтерв'ю слід приділяти увагу праву дитини на недоторканність приватного життя та конфіденційність, висловити свою думку, бути почутою та захищеною від шкоди та відплати, включаючи потенційну шкоду.
3. Викладайте історію через дитяче сприйняття, а не крізь призму законного представника. Журналіст так само не має бути оповідачем історії дитини.
4. Запитання мають бути адресовані дитині, а не представнику. Останній не повинен втручатися у відповіді неповнолітнього. Переконайтесь, що присутність законних представників не створює дискомфорт для розповіді дитини.
5. Краще ставити фактичні запитання про те, що хтось сказав і зробив, ніж про те, як дитина почувалася. Пряме запитання про почуття може тиснути на неповнолітнього й робити його відповіді нещирими.
6. Уникайте інсценування: не просіть дітей розповісти історію або дати коментар, який не є частиною їхнього власного досвіду.
7. Журналіст має демонструвати готовність вислухати дитину, ставитись до її оповіді з достатньою серйозністю та без скептицизму. Не слід виправляти дитину чи заперечувати їй.
8. Під час інтерв'ю має відслідковуватись вербальна та невербальна реакції дитини для коригування змісту інтерв'ю та наступних запитань.
9. Журналісту слід підбирати коректну термінологію. Він має уникати понять «жертва», «агресор», «рашист», «депортація», «перевиховання» тощо, а також невідповідної реакції чи вигуків, що підштовхують дитину до надання такої інформації, яку від неї очікують, а не такої, якою вона хоче поділитися. Журналіст має намагатися дивитися на ситуацію очима дитини, а також переконатися, що дитина має відповідні знання, аби відповісти на запитання.
10. Журналіст не повинен інструктувати дітей що саме відповісти на запитання або конструювати запитання в такий спосіб, щоб відповідь була сформована заздалегідь. Рекомендується ставити загальні питання, які дають дитині простір для власної відповіді, а навідні запитання виключити.
11. Будь-який тиск на дитину є неприпустимим, думка неповнолітнього має бути почута та врахована щоразу, коли вона висловлена щодо питання, яке його стосується.
12. Журналіст повинен зберігати баланс між емпатією та професійним дистанціюванням. У жодному разі не допускається запевнення неповнолітнього або його родичів у сприятливому вирішенні їхньої ситуації, чим створюються хибні очікування, які можуть призвести до повторної травматизації.

13. Якщо журналіст відчуває будь-які сумніви щодо правильності поставлених запитань чи подальшої доцільності інтерв'ю, то він має проконсультуватись із спеціалістом або відмовитись від його проведення чи продовження.
14. Якщо під час інтерв'ю дитина або законний представник просять припинити інтерв'ю або зняти запитання, то журналіст має пояснити мету запитання чи з'ясувати причину прохання припинити інтерв'ю, якщо це не порушує ці рекомендації та найкращі інтереси дитини. У разі повторення прохання, інтерв'ю має бути припинено, а запитання зняте. Відповідні фрагменти інтерв'ю не підлягають поширенню.
15. По завершенню змістовної частини інтерв'ю необхідно подякувати дитині за розмову, з'ясувати чи є в неї будь-які запитання чи хвилювання, а також поговорити на інші теми, які допоможуть їй зменшити емоційні переживання.

Рекомендації щодо змісту інтерв'ю

1. Слід з'ясувати обставини, за яких відбулася депортація/примусове переміщення. Необхідно з'ясувати чи надавалася згода на це, ким та за яких обставин, а також ознаки примусового середовища її надання.
2. Варто також звернути увагу на процес повернення дитини додому, зокрема, крізь призму діянь агентів РФ.
3. За можливості, необхідно зібрати інформацію про:
 - маршрут переміщення/депортації;
 - осіб, які її супроводжували під час депортації, які перебували з нею та/або здійснювали над нею контроль (вихователі, охоронці, завідувачі тощо);
 - умови, в яких перебувала дитина (гігієна, харчування тощо);
 - активності дитини (відвідування уроків, їх обов'язковість, вільний час тощо);
 - можливість підтримувати зв'язки з родиною та представниками України;
 - обставини нав'язування російського громадянства чи передачі дитини в російські родини.
4. Слід зафіксувати персональні дані осіб, які були депортовані/примусово переміщені з дитиною або потенційно були долучені до вчинення порушень прав дитини. Їх публікація при цьому не має бути обов'язковою, але має бути здійснена передача цієї інформації представникам правоохоронних органів України та Міжнародного кримінального суду.

Модельна згода
на проведення інтерв'ювання дитини

Я, _____, надаю дозвіл на проведення інтерв'ювання _____ із подальшою можливою публікацією _____ відповідно до наступних правил:

- Заборонено публікувати матеріали із зазначенням домашньої адреси, контактних даних, прізвища дитини.
- Заборонено публікувати матеріали, які містять будь-яку інформацію, що вказує на місце розташування дитини в точний період часу.
- Заборонено публікувати матеріали, які цілеспрямовано принижують дитину чи законного представника, посягають на їх гідність.
- Перед публікацією батькам та дитині буде надано можливість узгодити їхні висловлювання, наведені у формі цитат, а також зміст матеріалу в цілому

Шляхом підписання цієї згоди я посвідчую власне вільне волевиявлення та добровільну згоду _____ на проведення інтерв'ювання та на поширення його результатів.

Поставте відмітку в рядку з матеріалами, які заборонені для публікації:

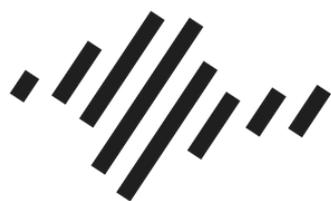
_____ Ім'я дитини
_____ Особисті фотографії дитини
_____ Групові фотографії з дитиною
_____ Відео з інтерв'ю дитини
_____ Групові відео
_____ Аудіозапис інтерв'ю з дитиною та його скрипт.
_____ Інше: _____

Поставте відмітку в рядку з ціллю, з якою заборонено використовувати результати інтерв'ювання дитини:

- _____ Для публікації в медіа
- _____ Для поширення в Інтернет-виданнях
- _____ Для поширення в друкованих виданнях
- _____ Для передачі спеціалізованим неурядовим організаціям
- _____ Для передачі національним правоохоронним органам
- _____ Для передачі міжнародним компетентним організаціям, зокрема, Міжнародному кримінальному суду.
- _____ Інше: _____
- _____
- _____
- _____
- _____

Цю згоду дано на строк, доки не мине потреба або згода не буде відкликана.

Підпис батьків / законного представника: _____
Дата: _____

Regional
Center for
Human Rights

РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ПРАВ ЛЮДИНИ

2023